

การปกครองระบอบราชาธิปไตย

2.1 ความเป็นมาของระบอบราชาธิปไตย

ความเป็นมาของระบอบราชาธิปไตยในอินเดียมีเล้าไว้เป็นตำนานครั้งแรก ใน โอตเรยพราหมณะ - อรรถกถาคัมภีร์ฤคเวท เริ่มเรื่องด้วยการที่เทวะทำสงครามกับอสูร ฝ่ายเทวะมีที่ท้าวว่าจะเพลิงพล้ำต่อศัตรู จึงได้ประชุมกันและตกลงกันว่าจะต้องมีราชาเป็นผู้นำในการทำสงคราม และได้พร้อมใจกันเลือกเทพโสมะเป็นราชา¹ เรื่องราวนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ในสมัยพราหมณะ ระบอบราชาธิปไตยในอินเดียมีกำเนิดมาจากความต้องการมีผู้นำในยามสงคราม และหน้าที่อันค้ำแรกของราชาคือการเป็นผู้นำในกองทัพ

ในสมัยหลังต่อมาอีกเล็กน้อย คือ สมัยอุปนิษัท "ไตรทศตรียอุปนิษัท" ได้กล่าวถึงความ เป็นมาของระบอบราชาธิปไตยเช่นเดียวกัน แต่เรื่องราวแตกต่างออกไป กล่าวคือ เทวะ มีได้เลือกผู้นำ แต่ได้หาพิธีบวงสรวงพระประชาบดี และพระองค์ทรงส่งโอรสคือพระอินทร์ มาเป็นราชาของเหล่าเทวะ ราชาในสมัยนี้ก็ทำหน้าที่เช่นเดียวในสมัยก่อน คือเป็นผู้นำ ในยามสงครามเพราะมีกล่าวไว้ในไตรทศตรียอุปนิษัทว่า กลุ่มชนที่ไม่มีราชาจะไม่สามารถต่อสู้ ในสงครามได้²

ความคิดที่ว่า ราชา คือผู้จุติจากสวรรค์มาเป็นผู้นำของมนุษย์นั้น มีที่มาจากเรื่อง ราวในไตรทศตรียอุปนิษัทนั่นเอง ความคิดนี้เป็นที่ยอมรับกันในสมัยต่อ ๆ มา และแสดงให้เห็น ความจริงในประวัติศาสตร์ว่า ในสมัยแรกเริ่มนั้น ชนเผ่าต่าง ๆ ในประเทศอินเดียมีการ ครอบงำกันอยู่เสมอ แต่ละเผ่าจึงจำเป็นต้องมีราชาเป็นผู้นำในการทำสงครามกับฝ่ายตรงข้าม

¹ A.L. Basham, The Wonder That Was India (Calcutta : Fontana Books, 1971), p. 82.

² A.L. Basham, loc. cit.

ในคัมภีร์พระพุทธานามิตำนานเล่าถึงความเป็นมาของระบอบราชาธิปไตยในอีกแบบหนึ่ง ราชานันมีโชเทวะผู้ดีจากสวรรค์มาเป็นผู้นำในการทำสงคราม แต่ราชานันมีมาจากการจำเป็นของสังคมมนุษย์ ในอัครคัมภีร์คัมภีร์ที่ฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระพุทธองค์ตรัสเล่าถึงความเป็นมาของสังคมมนุษย์ชาติ และสาเหตุที่จะทำให้เกิดมีผู้นำกลุ่มชนไว้ว่า ในสมัยแรกเริ่ม มนุษย์ไม่มีทรัพย์สินเป็นของตัวเอง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสมบัติกลางซึ่งทุกคนใช้ร่วมกัน ต่อมาเหตุการณ์ค่อยเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อย เริ่มมีการสร้างครอบครัว มีทรัพย์สินเป็นของตัวเอง ทุกคนทำสิ่งใด ๆ ก็ตามความพอใจของตน เมื่อถึงขั้นนี้แล้วอาชญากรรมต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น ความเป็นชุมชนไม่สามารถจะดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างปรกติสุข จึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ชนที่เป็นผู้ใหญ่จึงโคปรประชุมกันและตกลงกันว่าจะเลือกผู้ที่มีบุคลิกที่ดีที่สุด ผู้นำเลือกผู้ที่ดีที่สุดและนำเอาทรัพย์สมบัติที่สุดขึ้นมาเป็นผู้นำ ทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาคดีต่าง ๆ และผู้นำจะได้รับผลิตผลในทางเกษตรกรรมเป็นค่าตอบแทนกับหน้าที่นี้ ผู้นำในอันดับแรกเป็นที่มาของคำว่า มหาชนสมมติ หรือพระเจ้าสมมติราช คือพระราชาที่มหาชนยกย่องนับถือ ผู้นำเป็นเจ้าแห่งที่ดินทั้งหลาย จึงได้รับนามว่า กษัตริย์ และผู้นำเป็นผู้ทำให้มหาชนมีความสุข จึงได้รับนามว่า ราชา¹ โดยนัยนี้ ศัพท์ว่าราชาจึงถือว่ามาจาก ฤษ ชาติ มีรูปเป็นกริยา เหตุก็คิดว่าจากว่า ฤษเชติ แปลว่า ทำให้ยินดี

ความเป็นมาของระบอบราชาธิปไตยใน 2 ตำนานนี้แสดงให้เห็นว่า ความเป็นจริงโดยแท้จริงใคร่จะเร้าให้กลุ่มชนเลือกราชาเพื่อเป็นผู้นำทั้งในยามสงบและในยามสงคราม ผู้นำหรือราชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างชุมชนมนุษย์ให้เป็นปึกแผ่น เขาก็มีราชาที่เข้มแข็งยอมทำสงครามชนะเผ่าอื่น ๆ และสามารถจะขยายดินแดนที่ครอบครองอยู่ให้กว้างขวางออกไปได้เรื่อย ๆ

เมื่อศึกษาถึงความเป็นมาของระบอบราชาธิปไตยจาก 2 ตำนานนี้แล้ว เราก็จะศึกษาประวัติศาสตร์การปกครองของอินเดียในสมัยแรกเริ่ม โดยอาศัยคัมภีร์ศาสนาเป็นหลัก เพราะสมัยนั้นอินเดียไม่มีการจารึกประวัติศาสตร์ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร² คัมภีร์

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 3 ที่ฆนิกาย ปาฎิกวรรค (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้า 83-84.

² A.L. Basham, *op. cit.*, p. 31.

ฤคเวท แม้จะเป็นบทสวดสรรเสริญเทวดาท่าง ๆ ก็ดี แต่ก็มีความอื่น ๆ แทรกอยู่ด้วย บทสวดบางบทได้แสดงให้เห็นว่า ในสมัยพระเวทชาวอริยกะอพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ใน เขตแม่น้ำสินธุตอนบนตลอดลงมาถึงมณฑลปัญจาบ และได้แบ่งกันอยู่เป็นชุมชน ชุมชนหมู่หนึ่งๆ มีราชาซึ่งได้รับตำแหน่งโดยการเลือกตั้งเป็นหัวหน้าปกครอง บทสวดในคัมภีร์ฤคเวท มณฑล ที่ 10 สูกตะที่ 173 ซึ่งเป็นบทสวดขอพรทวยเทพให้ราชาอาณาจักรมีความมั่นคงนั้น ได้แสดงให้เห็นว่า พระราชาคือผู้ที่ราษฎรเลือก และพระองค์มีรายได้จากภาษีที่ราษฎรมอบให้เป็นค่าตอบแทน ดังนี้

ā tvāhārsamantaredhi dhruvastisthāvicācalih /
 visastvā sarvā vāñchantu mā tvadrāṣṭramadhi
 bhraśat // 1 //

เราได้นำพระองค์มาแล้ว ขอพระองค์จงมาในระหว่างเรา ขอพระองค์จง ค้ำรงอยู่อย่างมั่นคง ไม่วันไหน ขอมวลชนทั้งหลายทั้งปวงจงต้องการพระองค์ ขอให้ ราชาอาณาจักรของพระองค์อย่าได้ตกต่ำลงเลย

dhruvam dhruvena havisābhi somam mṛsāmasi /
 atho ta indrah kevalīrvisō balihrtaskarat // 6 //¹

เราสัมผัสเทพเจ้าโซมะผู้เที่ยงแท้ด้วยพิธีบวงสรวงที่กระทำอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ เพราะฉะนั้น ขอพระอินทร์จงกระทำให้ราษฎรทั้งหลายทั้งปวงของพระองค์เป็นผู้จ่ายภาษี ถวายเถิด

¹ Rgveda (Bombay : Gurugañgesvaracaṭurvedāsamsthāna
 Tulsīnivāsa, 1970), p. 383.

2.2 ความคิดเกี่ยวกับราชาผู้ครองโลกเพียงพระองค์เดียว

ความคิดที่จะรวมหมู่ชนทั้งหมดเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีพระราชาเพียงพระองค์เดียวปกครองชาวอริยกะทั้งหมดนั้น ได้มีมาแล้วตั้งแต่ในสมัยกัมภีร์ฤคเวท "เอกราชา" และ "อธีราชา" คือตำแหน่งของพระราชาผู้ครองแผ่นดินทั้งมวลเพียงพระองค์เดียว บทสวดในกัมภีร์ฤคเวทดังต่อไปนี้ จะแสดงให้เห็นความปรารถนาของพระราชาที่จะครอบครองดินแดนให้กว้างขวางที่สุด เพื่อจะได้เป็นใหญ่เหนือพระราชาองค์อื่น ๆ

ā yadvāmīyacakṣasā mitra vyaṃ ca sūrayaḥ /
vyaciṣṭhe bahupāyeye yatemahi svarājye // 6//¹

ข้าแต่พระมิตร ถ้าเราและนักปราชญ์ทั้งหลายเป็นผู้มีสายตาเห็นไปไกล เราพึงพยายามจะให้ราชอาณาจักรรอชิไปโดยกว้างขวางที่สุด และจะเป็นที่คุ้มครองคนจำนวนมาก

ye naḥ sapatnā apa te bhavantvindrāgnibhyāmava
bādhāmahe tān /
vasavo rudrā ādityā upariṣṛṣam mogram cettāram-
adhirājamakran // 9//²

คนเหล่าใดเป็นศัตรูของเรา ขอคนเหล่านั้นจงอยู่ห่างออกไป เราพึงกำจัดศัตรูเหล่านั้นโดยอาศัยพระอินทร์และพระอัคนี ทวยเทพวสุ ทวยเทพรุทระ และทวยเทพอาทิตย์ได้ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สูงส่ง เป็นผู้มีอำนาจ เป็นผู้พิทักษ์ และเป็นอธิราชา

¹ Ibid., p. 161, V. 66.6.

² Ibid., p. 372, X. 128.9.

asapatnah sapatnahābhirāstro viṣāsahih /
yathāhameṣāṃ bhūtānāṃ virājāni janasya ca // 5 // ¹

ข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่มีศักร ผู้ทำลายศักร ผู้มีชัยชนะตลอดकिनแดนและผู้ชนะ เหตุนี้
ข้าพเจ้าใครจะไปปกครองมวลชนและภูกท้งหลายเหล่านี้

ในคัมภีร์-อถรรพเวท มีบทสวดสฤคืพระราชาเพื่อความยิ่งใหญ่เหนือพระราชาก
อื่น ๆ เช่นเดียวกัน ก็จจะเห็นได้จากบทสวดที่ 1 และ 2 สฤคที่ 4 มถลที่ 3 ดังนี้

ā tvā ganrāṣṭram saha varcasodihi prāñvisām
patirekarāt tvam vi rāja /
sarvāstvā rājanpradiśo hvayantūpasadyo
namasyo bhaveha // 1 //

ราชอาณาจักรมาสู่พระองค์แล้ว ขอพระองค์จงรุกไปข้างหน้าควยความสว่างไหว
เป็นบคีของปวงชน ข้าแต่พระองค์ผู้รุ่งเรือง พระองค์ทรงเป็นเอกราชา ข้าแต่พระราช
ขอปวงชนทุกทิศทุกทางจงเรียกกหาพระองค์ ณที่นี้ ขอพระองค์ทรงเป็นผู้ได้รับความนับถือ
และความนอบนอมเถิด

tvām viśo vṛnatām rājyāya tvāmimāh pradiśah
pañca devih /
varṣmanrāṣṭrasya kakudi śrayasva tato na ugro
vi bhajā vasūni // 2 // ²

¹ Ibid., p. 383, X. 174.5.

² Atharvaveda (Bombay : Gurugaṅgeśvaracaturvedasamsthāna
Tulsinivāsa, 1970) pp. 595-96.

ขอชาวเมืองทั้งหลายจงเลือกพระองค์เพื่อราชบัลลังก์ ขอคืนแดนสวรรค์ทั้งห้า
เหล่านี้¹ จงเลือกพระองค์ ขอพระองค์จงประทับอยู่บนความสูงและบนยอดของราชอาณาจักร-
จักรและต่อจากนั้น ขอพระองค์ผู้มีอำนาจจงแบ่งทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายประทานให้แก่พวกเรา
ควยเด็ก

ในสมัยต่อมา คือในสมัยพราหมณะ ความคิดเกี่ยวกับพระราชาผู้ยิ่งใหญ่เหนือ
ราชาของผู้อื่น ๆ นั้น เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย และพิธีทางศาสนาโคเซนามีบทบาท
ทางราชอาณาจักร กล่าวคือ พระราชามูประสงคฺจะเป็น "พระสัมราช"² จะตองประกอบ
พิธีราชสูยะและพิธีราชเปยะ ดังคัมภีร์ศตปถพราหมณะโคกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

rājā vai rājasūyenestvā bhavati /
samrāḍvājapeyenāvaram hi rājyaṃ param sāmrajyam
kāmayeta vai rājā samrāḍ bhavitumavaram hi
rājyaṃ param sāmrajyam na samrāṭkāmyeta rājā
bhavitumavaram hi rājyaṃ param sāmrajyam

// 13//³

¹ คืนแดนสวรรค์ทั้งห้า คือ คืนแดนสวรรค์ 4 ภาค และอีกภาค 1 เป็นส่วยยอด
(จากคำอธิบายของ Ralph T.H. Griffith ในหนังสือ The Hymns of the Atharva-
Veda).

² พระสัมราช คือ พระราชามูสูงสุด, ผู้เป็นใหญ่เหนือราชาของผู้อื่น ๆ.

³ Śatapatha Brāhmaṇa (Varanasi : Vidya Vilas Press,
1964), p. 422.

เมื่อ**บวงสรวง**ด้วย**พิธีราชสูยะ**¹ แล้ว **พระองค์**จะเป็น**พระราชา**และ**เมื่อ**บวง-
สรวงด้วย**พิธีราชเปยะ**² **พระองค์**จะเป็น**พระสัมมราช** เพราะ**ว่า**ตำแหน่ง**ของ**พระ**ราชา**ค่า
กว่า**ตำแหน่ง**ของ**พระสัมมราช**สูงกว่า **แท้**ทีเดียว **พระราชา**ควร**ปรารถนา**ที่จะ**เป็น**พระ**สัมมราช**
เพราะ**ว่า**ตำแหน่ง**ของ**พระ**ราชา**ต่ำกว่า **ตำแหน่ง**ของ**พระสัมมราช**สูงกว่า **พระสัมมราช**ไม่ควร
ปรารถนา**ที่จะ**เป็น**พระราชา** เพราะ**ว่า**ตำแหน่ง**ของ**พระ**ราชา**ต่ำกว่า **ตำแหน่ง**ของ**พระ-**
สัมมราชสูงกว่า

คัมภีร์**สาม**วิชาน**พรหม**ณะ**ก็**ได้**กล่าว**ว่า **พระราชา**ควร**ปรารถนา**เป็น**เอก**ราช**ด้วย**
ขอ**ความ**ดังนี้

yamevaṃ kām̐yetaīkarajah syānnāsyā cakram

pratihanyetetyekavṛṣeṇābhisiñcet /5.2/ ³

¹ พิธีราชสูยะ เป็นพิธีบวงสรวงครั้งยิ่งใหญ่กระทำขึ้นในโอกาสปราบดาภิเษก
ลักษณะพิธีเป็นพิธีทางศาสนา แต่ทางปฏิบัติเป็นไปในทางการเมือง เพราะพิธีนี้มีความ-
หมายว่า พระราชาผู้กระทำพิธีจะเป็นพระสัมมราช หรือราชาของราชาทั้งหลาย เจ้าประเทศ-
ราชจะต้องมาร่วมในพิธีนี้ ในสมัยหลัง พิธีราชสูยะ เป็นพิธีราชาภิเษก (จากหนังสือ
A Classical Dictionary of Hindu Mythology by John Dowson p. 254).

² พิธีราชเปยะ เป็นชื่อของพิธีสังเวชน้ำโสมแบบ ๗ ใน 7 แบบ เจ้าประเทศ-
ราชทั้งหลาย หรือพรหมณ์ เป็นผู้ถวายแก่พระราชาผู้ปรารถนาจะเป็นพระสัมมราช (จาก
A Sanskrit-English Dictionary by Sir Monier Monier-Williams
p. 938).

³ Pandurang Vaman Kane, History of Dharmasāstra (Poona :
Bhandarkar Oriental Research Institute, 1973), III, p. 66,
quoting Sāmavidhāna Brāhmaṇa (n.p., n.d.), III. 5.2.

พราหมณ์ควรรักษาพระราชาด้วยบทสวดเอกวถุษาอย่างนี้ว่า พระราชาพึง
ปรารถนาเป็นเอกราชา จักรของพระองค์ไม่พึงมีผู้โค่นล้มขวางได้

2.3 พระจักรพรรดิ-ราชาผู้สูงสุด

ตำแหน่ง "พระจักรพรรดิ" มีปรากฏในคัมภีร์อุปนิษัท โมตรีอุปนิษัทได้ให้รายชื่อ
พระจักรพรรดิไว้ 15 พระองค์¹ ซึ่งแสดงว่าความคิดที่จะเป็นใหญ่เหนือราชาทั้งหลายนั้น
เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป และพระราชาทุกพระองค์ต่างก็ปรารถนาจะเป็นพระจักรพรรดิ ซึ่ง
เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดสงครามระหว่างแคว้นต่าง ๆ อยู่เสมอ แม้กระทั่งในสมัย
ต่อมา คือ สมัยมหากาพย์ การรบพุ่งเพื่อต้องการความเป็นใหญ่ก็มีอยู่ตลอดเวลา "มหา-
ภารตะ" สภาบรรพ อธิบายที่ 26-32 ชื่อทิวชัยบรรพ ก็ได้แสดงให้เห็นฉากการรบพุ่งเพื่อ
ต้องการความเป็นพระราชาผู้ครองโลก ฟีนองปาณฑพทั้งห้าได้รับสมญานามว่า "ทิวชัยิน"
(ผู้มีชัยชนะในทิศทั้งหลาย) ก็ด้วยการทำสงครามปราบปรามพระราชาทั่วโลก

แต่ในสมัยมหากาพย์นี้ ได้ปรับปรุงความคิดเกี่ยวกับพระจักรพรรดิให้สูงส่งยิ่ง
ขึ้น ความเป็นใหญ่ในทางอาณาจักรถือกันว่าต้องมีอำนาจทางศาสนาเป็นมูลฐานรับรอง
พระรามในรามายณะ และพระเจ้ายูธิษเฐียรในมหาภารตะ ทรงเป็นตัวอย่างของพระ-
ราชาผู้ประเสริฐ ผู้ที่สืบชีวิตเพื่อหน้าที่และเพื่อประชาชน พระองค์ทรงเป็นองค์ธรรมะ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ S. Radhakrishnan, The Principal Upanisads (London :
George Allen & Unwin LT.D., 1968), p. 797.

และทรงเป็นพระราชผู้ครองโลกด้วยธรรมะ บทโคลงต่อไปนี้จะแสดงภาพของพระราช
ในอุดมคติสมัยมหากาพย์โคอย่างชัดเจน

sāntāiḥ sarvaprajākāntāiḥ pritiṣaṃjananāirnṛṇām/
guṇāirvirocate rāmo dīptah sūrya ivāmsubhiḥ // 47//

พระรามรุ่งโรจน์ด้วยคุณทั้งหลายอันสงบ อันเป็นที่รักของประชาชนทั้งปวง อันเป็น
เครื่องก่อให้เกิดความยินดีแก่คนทั้งหลาย เสมือนดวงอาทิตย์สว่างไสวด้วยรัศมีทั้งหลาย
ฉะนั้น

tamevaṃ guṇasaṃpannaṃ rāmaṃ satyaparākramam /
lokapālopaṃ nāthamakāmayata medinī // 48//¹

แผ่นดินปรารถนาพระรามพระองค์นั้นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณความดีอย่างนี้ ผู้มีความ
สัตย์และความกล้าหาญ ผู้เป็นที่พึ่งเสมือนเป็นท้าวโลกบาล

bhavatā bāhuvīryeṇa prasādānmādhavasya ca /
jiteyamavaniḥ kṛtsnā dharmeṇa ca yudhiṣṭhira // 10//²

ข้าแต่บุรุษผู้เฮอร์ ด้วยกำลังแขนของพระองค์ ด้วยพระเมตตากรุณาของพระ-
กฤษณะ และด้วยธรรมะ พระองค์จึงโคชนะโลกนี้ทั้งปวง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Vālmīki, Rāmāyaṇa (Madras : M.L.J. Press, 1958),
p. 108.

² Mahābhārata (Gorakhpura : Gītā Press, 1956), III,
p. 319.

ในสมัยพุทธกาล ชาวอริยกะส่วนมากได้ตั้งภูมิลำเนาลง เป็นปึกแผ่นแน่นหนาแล้ว ไครวมหมู่ชนต่าง ๆ ขึ้นเป็นแว่นแคว้นใหญ่ ๆ เป็นอันมาก มีการปกครองระบอบราชาธิปไตย พระสูตรในพระสุตตันตปิฎก เช่น มหาสุตฺตสนฺสูตรและจกัถวตฺตีสฺสูตร แสดงให้เห็นว่า พระราชาในวรรณคดีมาล้ทรงเป็นพระจักรพรรดิด้วยวัตร 12 ประการ ที่เรียกว่าจักรพรรดิวัตร และทรงมีธรรมเป็นเครื่องปกครอง พระจักรพรรดิ คือ พระธรรมราชา ทรงยังจักรของพระองค์ให้หมุนไปด้วยธรรม รตนการวรรคที่ 2 ชื่อ จกัถวตฺตีสฺสูตรในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต แสดงภาพของพระจักรพรรดิตามคติพุทธศาสนา ดังนี้

[453] 14 โยปี โส ภิกขเว ราชา จกัถวตฺตี ชมมีโก ชมมราชา
 โสปี นาม อราชกํ จกัถํ ปวตุเตตฺตี ๑ เหวํ วุตฺเต อัญญตโร ภิกขุ
 ภควนฺตํ เอตทโวจ โโก ปน ภนฺเต รณฺโง จกัถวตฺตีสส ชมมิกสูส
 ชมมรณฺโง ราชาทิ ๑ ชมฺโม ภิกขุติ ภควา อโวจ อิทฺ ภิกขุ ราชา
 จกัถวตฺตี ชมฺมีโก ชมมราชา ชมฺมํเยว นิสฺสาย ชมฺมํ สกฺกโรนฺโต ชมฺมํ
 ครุกโรนฺโต ชมฺมํ อปฺจายมาโน ชมฺมทฺทฺช โช ชมฺมเกตุ ชมฺมาชิปฺเตยฺโย
 ชมฺมิกํ รุกขารวณฺคฺตฺตี สํวิทฺติ อนฺโตชนฺสุมิ ๑ ปน จ ปรี ภิกขุ ราชา
 จกัถวตฺตี ชมฺมีโก ชมมราชา ชมฺมํเยว นิสฺสาย ชมฺมํ สกฺกโรนฺโต ชมฺมํ
 ครุกโรนฺโต ชมฺมํ อปฺจายมาโน ชมฺมทฺทฺช โช ชมฺมเกตุ ชมฺมาชิปฺเตยฺโย
 ชมฺมิกํ รุกขารวณฺคฺตฺตี สํวิทฺติ ชตฺติเยสฺส อนฺยนฺเตสฺส พลกายสฺสมิ พฺราหม-
 ฌคฺคหฺปติเกสฺส เนคฺคฆานปฺเตสฺส สมณพฺราหมเณสฺส มิคฺคปฺกฺชีสฺส ๑ ส โช โส
 ภิกขุ ราชา จกัถวตฺตี ชมฺมีโก ชมมราชา ชมฺมํเยว นิสฺสาย ชมฺมํ
 สกฺกโรนฺโต ชมฺมํ ครุกโรนฺโต ชมฺมํ อปฺจายมาโน ชมฺมทฺทฺช โช ชมฺมเกตุ
 ชมฺมาชิปฺเตยฺโย ชมฺมิกํ รุกขารวณฺคฺตฺตี สํวิทฺติวา อนฺโตชนฺสุมิ ชมฺมิกํ
 รุกขารวณฺคฺตฺตี สํวิทฺติวา ชตฺติเยสฺส อนฺยนฺเตสฺส พลกายสฺสมิ พฺราหมฌคฺคหฺป-

ติเกสุ เนคมชานเปเทสุ สมณพราหมณเสสุ นิคปทสี่สุ ชมฺเมเนว จกุกั
 ปวตฺเตติ ตํ โหติ จกุกั อปฺปฏิวตฺติยํ เกนจิ มนุสฺสญฺเตน ปจฺจตฺติเกน
 ปาณินา ฯ¹

คำแปล

[453] 14 คุณรภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมเป็นธรรมราชา
 ทรงยังจักรมีโทษของพระราชอื่น² ให้เป็นไป เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ ภิกษุรูปหนึ่ง
 ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อะไรเล่า เป็นราชาของพระเจ้า
 จักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา. พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า คุณรภิกษุธรรมเป็น
 ราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาดังนี้ แล้วได้ตรัสต่อไปว่า คุณ
 รภิกษุ พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมนั่นเอง
 สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา มีธรรม
 เป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่ประกอบด้วยธรรมไว้ในอันใดชน ฯ

คุณรภิกษุ อีกประการหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา
 ทรงอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง
 มีธรรมเป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองที่ประกอบ
 ด้วยธรรมไว้ในพวกกษัตริย์ ผู้ที่ตามเสด็จ ในหมู่พล ในพราหมณ์และคฤหบดี ในชาว
 นิคมและชาวชนบท ในสมณะและพราหมณ์ ในเนื้อและนก คุณรภิกษุ พระเจ้าจักรพรรดิ

¹ สยามภฏฐสฺส เตปิฏกั สุตฺตฺนตปิฏเก อังคฺตฺตฺรนิกายสฺส ติกนิปาโต
 (พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2501), หน้า 138.

² ศัพท์ว่า อราชกั ใน The Pali Text Society's Pali-English
 Dictionary ของ T.W. Rhys Davids แปลว่า ที่ปราศจากพระราช

ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา พระองค์นั้นแลซึ่งอาศัยธรรมนั้นเอง สักการะธรรม
 เคารพธรรม บำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ครั้น
 ทรงจัดการรักษา บังคับและคุ้มครองที่ประกอบด้วยธรรมไว้ในอันใดชน ในพวกกษัตริย์
 ผู้ตามเสด็จ ในหมู่พล ในพราหมณ์และคฤหบดี ในชาวนิกมและชาวชนบท ในสมณะและ
 พราหมณ์ ในเนื้อและนกแล้ว ย่อมทรงใช้จักรให้เป็นไปโดยธรรมเท่านั้น จักรนั้นเป็น
 จักรอันมนุษย์ ช้างศึก หรือสัตว์ไร ๆ ให้เป็นไปไม่ได้ ฯ¹

แนวคิดเรื่องพระจักรพรรดิของพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพระราชาในอินเดียยุคต่อมา
 เป็นอันมาก พระเจ้าอโศกมหาราชผู้ทรงเป็นพระราชาที่เด่นที่สุดพระองค์ 1 ในประวัติ-
 ศาสตร์ของอินเดีย ก็ทรงประสงค์เป็นพระจักรพรรดิด้วยธรรมะ ชัยชนะของพระองค์ คือ
 ชัยชนะโดยธรรม (ธรรมวิชัย) มิใช่ชัยชนะที่ได้มาจากการทำสงคราม² และคติเรื่องพระ-
 จักรพรรดิโดยธรรม ก็เป็นที่แพร่หลายไปในดินแดนต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่
 พระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ทรงยึดแนวทางปฏิบัติของความเป็นพระ-
 จักรพรรดิโดยธรรมในการปกครองประเทศบ้านเมืองสืบมา

000966

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 12 อังคุตตร-
 นิกาย เอก-ทก-ติกนิบาต (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้า 125.

² T.W. Rhys Davids, Buddhist India (Delhi : Motilal
 Banarsidass, 1971), p. 282.